

**XLVI меѓународна научна конференција на
LII летна школа на
Меѓународниот семинар за македонски јазик,
литература и култура
Охрид, 23 – 24. 8. 2019 година**

За издавачот:

проф. д-р Никола Јанкуловски,
ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

XLVI меѓународна научна конференција на LII летна школа на
МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,
ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА

Редакциски одбор:

акад. Виктор Фридман
акад. Ала Шешкен
проф. д-р Гордана Јосифова Неделковска
проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска
проф. д-р Валентина Миронска-Христова
проф. д-р Јасна Котеска
доц. д-р Гордана Алексова
доц. д-р Борче Арсов
м-р Евдокија Илијевска

Јазична редакција: д-р Вангелија Десподова

Компјутерска обработка: Винсент Графика

Печати: Винсент Графика

Тираж: 150 примероци

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

821.163.3(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција на LII Летна школа на Меѓународниот
семинар за македонски јазик, литература и култура (46; 2019; Охрид)

XLVI меѓународна научна конференција на LII летна школа на Меѓународниот
семинар за македонски јазик, литература и култура: Охрид,
23 – 24. 8. 2019 година / [редакциски одбор Виктор Фридман... и др.], Скопје:
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик,
литература и култура, 2020, 491 стр.; 24 см

Фусноти кон текстот – Библиографија кон трудовите

ISBN 978-9989-43-446-4

а) Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура

б) Македонска книжевност – Собири

COBISS.MK-ID 51310085

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
МЕЃУНАРОДЕН СЕМИНАР ЗА
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,
ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА**

**XLVI меѓународна научна конференција на
LII летна школа на
Меѓународниот семинар за македонски јазик,
литература и култура
Охрид, 23 – 24. 8. 2019 година**

Скопје, 2020

СОДРЖИНА

ЛИНГВИСТИЧКА СЕКЦИЈА.....	5
Силвана Симоска 90 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО НА КИРИЛ КОНЕСКИ И 85 ГОДИНИ ОДРАЃАЊЕТО НА ВОЛФГАНФ МОЧ – ОМАЖ ЗА МАКЕДОНСКО- ГЕРМАНСКИТЕ НАУЧНИЦИ ЗБОРООБРАЗУВАЧИ И ЈАЗИКОЗБОГАТУВАЧИ.....	7
Димитар Пандев УЛОГАТА И ВЛОГОТ НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ ВО ЈУБИЛЕЈНИТЕ ОДБЕЛЕЖУВАЊА НА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ.....	17
Људмил Спасов УЛОГАТА НА ФРЕСКАТА „СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ“ ВО АФИРМИРАЊЕТО НА КУЛТОТ НА СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА.....	23
Виктор Фридман ГРАМАТИКАТА НА ПЦОСТИТЕ ВО БОМБИТЕ ОД 2015 Г.	30
Марјан Марковиќ ФОРМАЛНА И СЕМАНТИЧКА ДЕРИВАЦИЈА НА ПРАСЛОВЕНСКИОТ КОРЕН *slěd- ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	38
Марек Мајер ОПШТОСЛОВЕНСКАТА ПОЗАДИНА НА СОЗДАВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИОТ ПРЕДЛОГ <i>ВРЗ</i>	46
Елка Јачева-Улчар, Марија Чичева-Алексик УШТЕ ЕДНО НАВРАЌАЊЕ КОН ЛЕКСИКАТА НА КОНИКОВСКОТО ЕВАНГЕЛИЕ.....	58
Александар Новик ТРАДИЦИОННА ОДЕЖДА МАКЕДОНЦЕВ-МУСУЛЬМАН В ГОЛО БОРДО (АЛБАНИЈА): ЦВЕТОВЫЕ ПРЕДПОЧТЕНИЯ, РАСТИТЕЛЬНЫЕ И ПРИРОДНЫЕ КРАСИТЕЛИ, РИТУАЛЬНАЯ ФУНКЦИЈА.....	69
Татјана Ганенкова ГЕОГРАФСКИ ИМИЊА И КАТЕГОРИЈА ОПРЕДЕЛЕНОСТ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	90

Бобан Карапејовски ОНОМАЗИОЛОШКИ ОПРЕДЕЛЕНИТЕ ИМЕНСКИ ГРУПИ СО ФОРМАЛЕН ПОКАЗАТЕЛ НА КАТЕГОРИЈАТА ОПРЕДЕЛЕНОСТ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	99
Бранислав Геразов, Агата Травињска, Веселинка Лаброска ФОНЕТСКИТЕ ОСОБЕНОСТИ НА САМОГЛАСКИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК - РАСПРЕДЕЛБА НА ФОРМАНТИТЕ.....	115
Елена Иванова, Лилјана Митковска ГРАДЕЊЕ ДАТИВНО-ПРЕДИКАТИВНИ СТРУКТУРИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СПОРЕДБА СО РУСКИОТ И БУГАРСКИОТ.....	127
Марина Спасојевиќ ПУТЕВИ ДВОВИДСКИХ ГЛАГОЛА У СРПСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ.....	144
Роза Тасевска РУСКО-МАКЕДОНСКИ ФРАЗЕОЛОШКИ ПАРАЛЕЛИ.....	155
Емил Ниами ФЕМИНАТИВИТЕ ВО РУСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	162
Константин Јоан Младин ИСТОРИСКИ И СТИЛИСТИЧКИ РАЗМИСЛУВАЊА ЗА МАКЕДОНСКИТЕ И ЗА РОМАНСКИТЕ ЗБОРОВИ СО СУФИКСОТ ОД ТУРСКО ПОТЕКЛО <i>-лак / -lâc</i>	167
Маргарита Велевска, Мира Трајкова ПОЛИВАЛЕНТНАТА УПОТРЕБА НА <i>QUE</i> ВО ФРАНЦУСКИОТ ЈАЗИК И НЕГОВИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	194
Сања Михајловиќ-Костадиновска НЕОЛОГИЗМИТЕ ВО РОМАНОТ <i>ВРЕМЕ НА ТИШИНАТА</i> И МОЖНОСТИТЕ ЗА ПРЕВОД НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК.....	210

Ѓонул Узели ИЗУЧУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО НЕСЛОВЕНСКА СРЕДИНА, ВО ФУНКЦИЈА НА ИНТЕРКУЛТУРНО ПОВРЗУВАЊЕ ПОМЕЃУ Р. ТУРЦИЈА И Р. МАКЕДОНИЈА.....	231
Лилјана Макаријоска КОН ОСОБЕНОСТИТЕ НА РЕЛИГИСКИОТ СТИЛ ВО ИЗДАНИЈАТА НА МПЦ.....	243
Борче Арсов ЗОШТО СТИЛИЗАЦИЈА? (ПАВЕЛ БОЖИГРОПСКИ КАКО <i>ВТОРАТА РАКА</i> ВО КОНИКОВСКОТО ЕВАНГЕЛИЕ).....	263
Лидија Аризанковска ПОЈАВАТА НА НОВИ ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛОВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО ПРОЦЕСОТ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА.....	279
Лидија Тантуровска ИНТЕРНЕТ-СТИЛИСТИКАТА – КАКО НОВА ЛИНГВИСТИЧКА ДИСЦИПЛИНА ИЛИ КАКО НОВА СТИЛИСТИЧКА РАМКА НА ФУНКЦИОНАЛНИТЕ СТИЛОВИ.....	293
Бојан Петревски ИНФОРМАЦИСКИОТ АСПЕКТ НА ИЗРАЗУВАЊЕТО НА ПРИЧИНАТА ВО НЕКОЛКУ ДЕБАТНИ ЕМИСИИ ВО ПРЕТСЕДАТЕЛСКАТА КАМПАЊА.....	308
ЛИТЕРАТУРНА СЕКЦИЈА.....	319
Лила Мороз-Гжелак РАЗВОЈ НА МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОД ПЕРСПЕКТИВА НА ПРЕВОДИ НА ПОЛСКИ ЈАЗИК. ИСПОЛНУВАЊЕ НА ЗАВЕТОТ НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ.....	321
Маја Јакимовска-Тошиќ КУЛТУРНАТА ПРОГРАМА НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА ВО ПРОЦЕСОТ НА АФИРМАЦИЈАТА НА СЛОВЕНСКИТЕ СВЕТИТЕЛСКИ КУЛТОВИ.....	331
Кристина Николовска СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ПОЕЗИЈА – КАКО ИСПОЛНЕТ ЗАВЕТ КОН ДЕЛОТО НА СВЕТИТЕ КИРИЛ И МЕТОДИЈ.....	342

Снежана Милосављевић Милић АУТОПОРТРЕТИ ИЛИ О ДИЈАЛОГУ СА ТРАДИЦИЈОМ.....	347
Славица Србиновска МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ ПО ТРАГИТЕ НА ТРАДИЦИЈАТА И СОВРЕМЕНАТА КУЛТУРА.....	357
Искра Тасевска Хаци-Бошкова ОД БЕСЕДА ДО АКТУЕЛНА ПОЛЕМИКА–МАКЕДОНСКО ИСКУСТВО.....	376
Валентина Миронска-Христовска ГАНЕВИТЕ СИГНАЛИ ДО ПОТОМСТВОТО	394
Димитар Пандев СЛОВО ЗА АНТОЛОГИСКОТО КАЈ КОНЕСКИ И МИТРЕВ.....	410
Весна Мојсова-Чепишевска РАЦИН КАКО ПОСТОЈАНА ТВОРЕЧКА ОПСЕЦИЈА.....	415
Јелена Д. Михајловић МАКЕДОНСКИ ПИСЦИ У НАСТАВНИМ ПРОГРАМИМА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ ОД 1963. ГОДИНЕ ДО ДАНАС.....	424
Африм А. Реџеџи ИНТЕРКУЛТУРАЛНОСТА НА БАЛКАНСКАТА САГА НА ЛУАН СТАРОВА.....	436
Наталија Голант ОСОБЕНОСТИ МАКЕДОНСКИХ ВАРИАНТОВ ЛЕГЕНДИ О БАБЕ МАРТЕ В СРАВНЕНИИ С ДРУГИМИ БАЛКАНСКИМИ И ЕВРОПЕЙСКИМИ ВАРИАНТАМИ.....	446
Дарин Ангеловски АНТИЧКАТА ЛИТЕРАТУРА ВО ЛЕКТИРАТА НА НЕКОИ МАКЕДОНСКИ ПИСАТЕЛИ ОД ПРВАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК (Антон Панов, Кочо Рацин, Никола Вапцаров, Венцислав Парџоски).....	457

Сунка Дончева КУЛТУРНИТЕ КОНТЕКСТИ И ЕМОЦИОНАЛНО-СОЦИЈАЛНИОТ РАЗВОЈ НА ДЕЦАТА.....	469
Марина Цветаноска ЦАРИГРАДСКИТЕ ТОПОСИ ЗНАЧАЈНИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН, КУЛТУРЕН И НАЦИОНАЛЕН РАЗВОЈ ВО XIX ВЕК.....	474

Бојан Петревски
 Универзитет „Св. Кирил и Методиј“,
 Филолошки факултет „Блаже Конески“ во Скопје
 bojan_petrevski@yahoo.com

ИНФОРМАЦИСКИОТ АСПЕКТ НА ИЗРАЗУВАЊЕТО НА ПРИЧИНАТА ВО НЕКОЛКУ ДЕБАТНИ ЕМИСИИ ВО ПРЕТСЕДАТЕЛСКАТА КАМПАЊА

Апстракт: Предмет на рефератот е информацискиот аспект на двата највообичаени синтаксички начина на изразување на причината, причинските дел-реченици и именски синтагми, во една пројава на говорениот јазик – дебатните емисии во претседателската кампања. Притоа, се разгледуваат од перспектива на нивната (не)интегрираност (или целосна осамостоеност) во прозодиската структура, од една страна, и на позициите во исказот, од друга. Во тој поглед, се посочуваат информациските разлики помеѓу интегрираните и неинтегрираните (и целосно осамостоените) дел-реченици и именски синтагми, во смисла на тоа зошто се сместуваат во информациското јадро на исказот или надвор од него, во зоната десно или лево од предикатот и дали е информацијата што ја донесуваат нова или спомената во претходниот контекст.

Клучни зборови: причина, именска синтагма, дел-реченица, информација, говорен јазик

1. Вовед

Од синтаксички аспект, основните начини на изразување на причината се причинските дел-реченици и именски синтагми, при што показатели на причината, изразена со именска синтагма, се предлозите, а на причината изразена со дел-реченица – сврзниците. Оставајќи ги настрана другите формализации на причината (последичните, копулативните конструкции, реченичните еквиваленти / кондензираните трансформи/неинтегрираните конструкции итн.²⁶⁴), рефератот се

²⁶⁴Терминот *кондензирана реченична трансформа* го употребуваат Тополињска (1997: 91-105) и Геговски (2003), а *неинтегрирана конструкција* – Комбет (Combettes 1998). Станува збор, меѓу другите, за конструкциите од типот на *Невнимателни, збрешија*, значенски еквивалентни на конструкциите од типот на *Збрешија затоа што не внимаваа*.

сосредоточува на посочените, при што тргнува од тоа дека, независно од тоа дали е изразена со именска синтагма или со дел-реченица, причината е, во принцип, понова информација од последицата, едноставно затоа што, спознајно, интересот за причините се развива откако ќе се утврдат последиците. Поради тоа, причинските реченици најчесто се линеаризираат од последицата кон причината, макар што, како што посочува Минова-Ѓуркова (2000, 274), „нема ограничувања на местото на прилошката определба за причина, па ни на зависната причинска дел-реченица.“

Во таа смисла, низ примери од четири дебатни емисии од претседателската кампања во 2019 г., целта е да се објаснат разликите помеѓу дел-речениците и именските синтагми што се реализираат во прозодиски континуитет со остатокот од исказот, од една страна, и издвоено или целосно осамостоено, од друга. Тие карактеристики ќе бидат разгледани и во поглед на нивната поставеност во зоната десно или лево од предикатот, како и на тоа дали посочуваат нова или веќе спомената содржина.

2. Причинските дел-реченици од информациски аспект

Посоченото за информациската разлика ќе биде илустрирано со еден пример од дебатните емисии (1), кој ќе биде вариран (2), (3), (4):²⁶⁵

(1) *Амбасадорот Река знае дека државите кои се скејтички, барем во еден свој дел, се скејтички и заради внатрешната своја политичка динамика.* (СП, Тел.)

²⁶⁵Скратениците се однесуваат на имињата на кандидатите: СП – Стево Пендаровски, ГСД – Гордана Силјановска-Давкова, БР – Блерим Река, покрај кои ќе биде наведена телевизијата на која е емитувана емисијата во која е регистриран примерот:

- МРТ (Македонска радиотелевизија <<https://www.youtube.com/watch?v=znIGvfO9NPU>> пристапено на: 15. 7. 2019.);
- Тел. (Телма <https://www.youtube.com/watch?v=SfW2pWG_eFk> пристапено на: 15. 7. 2019.);
- К5 (Канал 5 <<https://www.youtube.com/watch?v=maXieJQiNyc>> пристапено на: 15. 7. 2019.);
- Сит. (Сител <<https://www.youtube.com/watch?v=vFLOgsm6F3U>> пристапено на: 15. 7. 2019.).

- (2) (...) *заради внатрешнаа, своја политичка динамика, државите се скептични.*
- (3) (...) *државите се скептични и затоа што имаат внатрешна, своја политичка динамика.*
- (4) (...) *бидејќи имаат внатрешна, своја политичка динамика, државите се скептични.*

Разликата се состои во тоа што во варијантите (1) и (3) причината е претставена како рема, а во (2) и (4) – како тема. Како што покажуваат варијантите со причина, изразена со именска синтагма (1), (2), во двата случаја референтот е идентификуван (именската синтагма е определена), но во варијантата каде што е во иницијална позиција (2), поголема е веројатноста да е – освен познат и за зборувачот и за адресатот – и споменат во претходниот контекст. Со нужни измени, тоа се однесува и на содржината на сложените реченици – варијантата (4), наспроти (3).

Во таа смисла, како што посочува Кресел (Creissels 2006: 111), поимите *топик* (што го употребува како синоним на *тема*), *веќе споменато* и *познато*, кои се меѓу основните во анализата на информациската структура на реченицата, не се совпаѓаат секогаш. Изборот на топикот е одлука на зборувачот. Фактот дека референтот бил воведен во дискурсот или дека им е, од која и да е причина, познат на зборувачот и на адресатот – може да биде само фактор, а не и гаранција референтот да биде претставен како топик (т.е. како тема).²⁶⁶

На посоченото треба да се додаде дека причината е претставена како најинформативна во случаите каде што не е само постпозитивна, туку и интегрирана, вклопена во прозодиската структура на исказот. Таа разлика е илустрирана со варијантите (5), (6) и (7), од кои првата (5) е со прозодиски

²⁶⁶Во таа смисла, Комбет (Combettes 1998: 57) посочува дека референтите (во поширока смисла: концептите, содржините) можат да бидат активни (присутни во свеста на зборувачот и на соговорникот), неактивни (надвор од таа свест) и достапни. Третата категорија, која е најразнородна, опфаќа три подгрупи: референтите кои биле активни, но бидејќи не биле посочени извесно време, се деактивирале; референтите кои се нови во текстот, но може да се изведат од активните; референтите кои се достапни преку надворешнојазичниот контекст.

интегрирана причина, втората (6) – со неинтегрирана, а третата (7) – со целосно осамостоена.

(5) *He mi ĩrечеше бидејќи јас ĩо кажав мојој сѣав, меѓутоа владајќа е ĩѣимска рабојќа, мнозинсѣвојќо ѣака одлучија, слично како Вие сеја.* (ГСД, МРТ)

(6) *He mi ĩречеше, бидејќи јас ĩо кажав мојој сѣав, меѓутоа владајќа е ĩѣимска рабојќа, мнозинсѣвојќо ѣака одлучија, слично како Вие сеја.*

(7) *He mi ĩречеше. Бидејќи јас ĩо кажав мојој сѣав, меѓутоа владајќа е ĩѣимска рабојќа, мнозинсѣвојќо ѣака одлучија, слично како Вие сеја.*

Само првата варијанта (5) се јавува во контексти каде што нужно се очекува објаснување на причината, т.е. само во неа исказот функционира како одговор на прашањето *Зошто не Ви ĩречеше?* (во контекстот каде што е регистриран, исказот е реплика на прашањето на еден од противкандидатите: *He Ви ĩречеше мноју ѣаа одлука?*). Во втората (6) и во третата варијанта (7) зависната дел-реченица е надвор од информациското јадро, што е, според Комбет (Combettes 1998: 64), клучна карактеристика на конструкциите издвоени прозодиски. Во тие случаи таа многу често посочува пресупонирана содржина (позната и за адресатот) или барем зборуваачот ја претставува како таква, а може да се воведат и *со огледа на тоа што/имајќи предвид дека*, соодветни, на пример, на француското *puisque* и на англиското *since*.²⁶⁷

Како што посочуваат Грос и Назаренко (Gross et Nazarenko 2004) (врз случајот на францускиот јазик), во некои случаи зависната пропозиција може да биде сведена на аргумент за тврдењето во главната. Во тие конструкции зависната дел-реченица е секогаш прозодиски издвоена. Во таа смисла, значењето на примерот (8) е ‘очекувам промена на ставот за бојкот на Левица, а тоа го велам со оглед на тоа што таму имаше застапници на тој став’. Причинското значење (кое би било, условно земено: ‘причина за тоа што очекувам промена на ставот

²⁶⁷На пример, во францускиот јазик *parce que* воведува причина за главната пропозиција, а *puisque* – поткрепа за тврдењето во главната. Во случајот на *puisque* зависната пропозиција е претставена како подразбирлива вистина, т.е. зборуваачот му ја наметнува нејзината вистинитост на адресатот (Riegel, Pellat et al. 2014: 1054).

за бојкот на Левица е тоа што и таму имаше застапници на тој став'), се разбира, е исклучено, затоа што причина да се очекува промена на ставот може да биде, напротив, разубедувањето, а не тоа што има застапници на ставот. Тоа покажува дека во примерот зависната дел-реченица не посочува причина, туку аргумент за тврдењето во главната, при што сврзникот функционира, како што посочува Кресел (Creissels 2006: 197), како дискурсен конектор.

(8) *Како што знаевте, се среќнав и со Левица. Денеска очекувам [промена на нивниот став за бојкот], бидејќи и таму има дел од партијата која поведува на бојкот.* (ГСД, К5)

Од друга страна, како што покажуваат варијантите (5), (6) и (7), меѓу интегрираната (5), од една страна, и неинтегрираната (6) и целосно осамостоената (7), од друга, има разлики и во поглед на негацијата. Во интегрираната (5) таа може да има опсег во главната дел-реченица, но и да се однесува на причинската релација. Во првиот случај (каков што е контекстот каде што е регистриран примерот), значењето е 'не ми пречеше, а причината е тоа што го кажав мојот став', а во вториот би било 'не ми пречеше, но причината не е тоа што го кажав мојот став, туку нешто друго'. Кај неинтегрираната (6) и кај целосно осамостоената варијанта (7), каде што причината е надвор од информациското јадро, негацијата не може да се интерпретира во врска со причинската релација, туку само во рамките на главната дел-реченица: 'не ми пречеше, а причината е тоа што јас го кажав мојот став'.

(5) *Не ми пречеше бидејќи јас го кажав мојот став.*

(6) *Не ми пречеше, бидејќи јас го кажав мојот став.*

(7) *Не ми пречеше. Бидејќи јас го кажав мојот став.*

Разликата уште појасно ја покажуваат варијантите (9)–(14), од кои (12) и (14) се исклучени.

(9) *Не ми пречеше бидејќи јас го кажав мојот став, а не поради причината што ја посочивте.*

(10) *Не ми пречеше бидејќи јас го кажав мојот став, туку од една друга причина.*

(11) *Не ми пречеше, бидејќи јас го кажав мојот став, а не поради причината што ја посочивте.*

(12) **Не ми пречеше, бидејќи јас го кажав мојот став, туку од една друга причина.*

(13) *Не ми ѓречеше. Бидејќи јас то кажав мојот сѐав, а не ѓоради ѓричината што ја ѓосочивше.*

(14) **Не ми ѓречеше. Бидејќи јас то кажав мојот сѐав, ѓуку од една друа ѓрина.*

Тоа се однесува и на случаите во кои зависната дел-реченица е во препозиција, каде што негацијата, исто така, може да се јави само со опсег во главната дел-реченица (15), а не и со фокус на причинската релација (16).

(15) *Бидејќи јас то кажав мојот сѐав, не ми ѓречеше. Друа ѓрина нема.*

(16) **Бидејќи јас то кажав мојот сѐав, не ми ѓречеше, ѓуку од една друа ѓрина.*

Во примерите преовладуваат неинтегрирани варијанти со постпозитивна зависна дел-реченица, од типот на (17) и (18), по кои следуваат интегрираните, од типот на (19) и (20), па целосно осамостоените, од типот на (21) и (22). Неинтегрираните во препозиција, т.е. тематизирани, од типот на (23) и (24), се јавуваат само во посочените случаи. Интегрирани препозитивни причински дел-реченици, што функционираат како фокусирана рема, не се јавуваат воопшто: примерот (25) е конструиран.²⁶⁸

(17) *И ја не сум си турен дека ние можеме да се ѓврземе со една ѓаква [вечна] клаузула, бидејќи Усѓавот 80 гласа од 120 се менува, се менувал и ќе се менува (...)* (СП, Тел.)

(18) *Ние сме држава, но не сме република, затоа што во Македонија не владее законот, ѓуку силата на ѓоединецот.* (БР, Тел.)

(19) *Ја ѓрво, за мене ова е најлесно ѓрашање оти ја неам ѓартија.* (БР, Сит.)

(20) *Кај нас што се недоирливи, за нив не важи ѓравото зошто што веруваат само во ѓолишка.* (ГСД, Сит.)

²⁶⁸Според Кресел (Creissels 2006: 111), под *фокусирање* се подразбира истакнување, експлицитно сигнализирање на информациски најзначајниот елемент. Во тој поглед, поставувањето на ремата во позиција невообичаена за неа – зоната лево од предикатот, е во функција на нејзино фокусирање. Терминот *фокусирање* соодветствува на *fronting*, објаснет кај Фирбас (Firbas 1992: 125).

- (21) *Најмногу се трижам за најмладиите. Оние кои ги образовам. Бидејќи 78 проценти од нив велат дека ќе заминаат (...)* (ГСД, МРТ)
- (22) *Значи најголемиот безбедносна закана во светот, дури и пред сиромаштијата е еколошката криза. Бидејќи, кој ќе војува со природата се разбира дека ќе зауби.* (ГСД, МРТ)
- (23) *Бидејќи нам еднаш, по приписок, името ни го сменија, можеме слободно, некоја генерација, да стави вечна клаузула.* (ГСД, Тел.)
- (24) *Во меѓувреме, затоа што постојат власт одеше кон комплетна милиитаризација на полицјата и кон засилување на внатрешниот разузнавачко-полициски капацитет и апарат (...), тие префрлаа финансии од армијата кон полицјата (...)* (СП, МРТ)
- (25) *Затоа што сакаме ќе го направиме тоа, не поради нечие барање.*

3. Причинските именски синтагми од информациски аспект

Што се однесува на именските синтагми, преовладуваат тематизираните, т.е. неинтегрираните во зоната лево од предикатот. Таа тенденција е спротивна на исклучително малиот број (само две) причински дел-реченици со таква линеаризација (примерите 23 и 24). Најчести во таа позиција се причинските именски синтагми воведени со како, што се однесуваат на својство на субјектот (26), (27), (28).

(26) *Тоа е внатрешноартистска работа, која треба да ја направат, и ја, како член на партија, не би требало да им давам совети во таа смисла.* (СП, К5)

(27) *Господинот Река, како професор по меѓународно право, тоа го знае можеби и подобро од мене.* (ГСД, Тел.)

(28) *Како неартистски и како партистски човек, еднаш реков дека никому не приставам, дека сум своја.* (ГСД, Тел.)

Како неинтегрирани во зоната лево од предикатот се јавуваат и именски синтагми со други предлози (29), (30), (31).

(29) *Второ, вие, со прашањето појасно за Пресјанскиот договор, доведовте до сериозен пад на поддршката кон ЕУ и НАТО.* (ГСД, Сит.)

(30) (...) мислам дека за 10 години во Македонија, **од ирејолемајќа љубов кон нацијата**, можевме да ја изјубиме државата. (БР, Тел.)

(31) Значи, Бојкојирам беа иројив референдумот, значи заговараа бојкот на референдумот, и сеа, после неколку месеци, **од само ним познати причини**, решија да не бојкојираат. (СП, К5)

Со тематизираноста (неинтегрираноста и поставеноста во зоната лево од предикатот), зборувајќи ја претставува содржината како усвоена, општопозната, макар што најчесто не е спомената во претходниот контекст. Исклучок е примерот (32), во кој содржината како **ајсолујен сојсјвеник на вашиите јасови** е посочена претходно: во синтагмите *мои јасови* и *моја своина*.

(32) Па ја и да ми и дадат ите јасови, јас ујте и да изјубам, ја не можам да кажам сеа, е овие се мои јасови, ија се иривајно моја своина, вие сје јасале за мене, и сеја ја, **како ајсолујен сојсјвеник на вашиите јасови**, сеа ја ќе ве уверувам на кој да и дадете. (БР, МРТ)

Примерите (33) и (34) ги илустрираат тематизирани причински синтагми, чија содржина е посочена од соговорникот (водителот).

(33) – Ние сме исклучително иоделено и иарјизирано ојшјесјиво, се чувствувва дури и во оваа дебата. Како иден ирејседајтел на државата, што ќе најравите ија да се надмине, конечно, иосјодине Река?

– **Токму заради ија, иокму заради ија**, мојот иолијички конјетт за оваа илатформа е рејублика за сите, една рејублика за сите (...) (БР, Тел.)

(34) – Владеењето на иравото е есенцијално во една демократија, законот мора да важи за сите, но луѓето не веруваат дека законот се сјроведува. Што ќе најравите Вие ио ова ирашање?

– Може? Значи **иокму и заради оваа ирина**, ја конјетирам мојата ирејседајтелска иројрама „Законот над сите“. (БР, Сит.)

Значително поретки се интегрираните именски синтагми во зоната лево од предикатот. Сепак, во некои од тие случаи тие функционираат дури и како рема (фокусирана), што е

сигнализирано со интонацискиот центар. Во таа смисла, во примерот (35) импликацијата е: *а не ѝоради нешто друго.*

(35) *Тие држави беа скејтични и која ѝребаше да влегуваме во НАТО, меѓутоа **ОД ВИШИ ИНТЕРЕСИ** рекоа, во ред.* (СП, Тел.)

Најинтересен во таа смисла е причинскиот прилог *затоа*, кој е секогаш анафорски, но се јавува и како интегриран, а и како носител на интонацискиот центар, со што, иако посочува позната содржина, функционира како рема, и тоа фокусирана. Како во примерот (35) – во (36) и (37) импликацијата е: *а не ѝоради нешто друго.*

(36) *Сум се оѝрадила мноѓуѓаѓи, дури и овде, во овие, на ситие ѝтелевизиѝ, сум ѝо критикувала. Претѝостѝавувам **ЗАТОА** и не остѝанав во Венеѝијанска комисија.* (ГСД, К5)

(37) (...) *ѝоа веќе е крај на ѝриказнаѝа за надворешни инвестѝиѝи. **ЗАТОА** не доаѓааѝ.* (БР, МРТ)

Во зоната десно од предикатот повеќето именски синтагми се интегрирани (38), (39).

(38) (...) *не може да каже ниѝу еден збор за случајоѝ на Томислав Кежаровски, кој беше затѝворен **заради изречен збор.*** (СП, К 5)

(39) *Амбасадороѝ Река знае дека државиѝе кои се скејтични, барем во еден свој дел, се скејтични и **заради внатрешнаѝа своја ѝолиѝичка динамика.*** (СП, Тел.)

Некои од нив посочуваат содржина спомената во претходниот контекст: во (40) – непосредно, а во (41) – посредно (кажување во јавноста – индискреѝија).

(40) *Сеа, 20 000 бомби беа само ѝака и никој не оѝиѝе во затѝвор за **ѝие 20 000.*** (БР, Сит.)

(41) *И да, јас сум ѝо кажувал ѝоа и во јавноста, некои луѓе замерија за **мојаѝа индискреѝија.*** (СП, Тел.)

За разлика од ситуацијата во зоната лево од предикатот, во зоната десно од предикатот неинтегрираните именски синтагми (42), како и целосно осамостоените (43), се јавуваат исклучително ретко. Притоа, во сите случаи посочуваат содржини што не се споменати во претходниот контекст.

(42) *Имено денеска, денеска е симболикаѝа исклучиѝелно значајна, 12 аѝрил, деноѝ која ѝочна Шаренаѝа револуѝија,*

заради амнестија на 53 маќакриминалци од тивј режим. (СП, МРТ)

(43) *Ние зборуваме за интеграција на Македонија во евроатланската структура. Од познатите причини.* (СП, Тел.)

Тоа е разлика и во споредба со сложените конструкции, во кои, како што беше посочено, зависните дел-реченици најчесто се јавуваат постпозитивно и неинтегрирано.

4. Заклучок

Во анализираниите примери, регистрирани во четири дебати емисии во претседателската кампања, причинските дел-реченици, што се многу почести од причинските именски синтагми, најчесто се однесуваат на информација што не е посочена во претходниот контекст, но зборувачот ја претставува како усвоена, општопозната, па ја сместува надвор од информациското јадро, неинтегрирано во прозодиската структура. Тие искази не функционираат како одговор на прашањето за причината, па во согласност со тоа функционира и негацијата, која во нив може да го засегне само главниот настан, а не и причинската релација. Во некои од тие случаи помеѓу главниот и подредениот настан дури и нема причинска релација, туку содржината на зависната дел-реченица е сведена на аргумент за тврдењето во главната.

Во неинтегрирана варијанта најчесто се јавуваат и причинските именски синтагми. Сепак, за разлика од дел-речениците, во повеќето случаи тие се јавуваат во зоната лево од предикатот. Притоа, убедливо најчесто се тематизирани (неинтегрирани) и во случаи каде што референтот се посочува првпат (кои се почести) и во случаи каде што е воведен во претходниот контекст. Сепак (иако во мал број случаи), именските синтагми (исто така – за разлика од дел-речениците) во левата зона се јавуваат и во интегрирана варијанта и во функција на рема, која е истакната преку тоа што таа позиција е невообичаена за неа.

Користена литература:

Геговски Дејан 2003: „Околу кондензираните трансформи семантички маркирани како причински (врз примери од дијалектите на македонскиот јазик)“, *Studia linguistica Polono-Meridiano slavica*, Poznań, 109-117.

- Минова-Гуркова Лилјана 2000: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*, Магор, Скопје.
- Тополињска Зузана 1997: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија: Синтакса (т. 2)*, МАНУ, Скопје.
- Combettes Bernard 1998: *Les constructions détachées en français*. Édition Ophrys, Paris.
- Creissels Denis 2006: *Syntaxe générale une introduction typologique 2 (la phrase)*, Hermes Science Publications, Paris.
- Firbas Jan 1992: *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Gross Gaston et Nazarenko Adeline 2004/1: „Quand la langue cause: contribution de la linguistique à la définition de la causalité“, *Intellectica*, Paris, 15-41.
- Riegel Martin, Pellat Jean-Christophe et Rioul René 2014: *Grammaire méthodique du français* (5e éd.), Presses Universitaires de France, Paris.